

Дудник В.Р.

Державний торговельно-економічний університет
Науковий керівник: Шведова Г.А.,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
правового забезпечення безпеки бізнесу,
Державний торговельно-економічний університет
м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ

Воєнні злочини є однією з найтяжчих категорій міжнародних злочинів, що мають руйнівні наслідки як для людства в цілому, так і для окремих держав та суспільств. Вони порушують норми міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій, і включають в себе такі діяння, як масові вбивства, тортури, зґвалтування, депортації та інші акти насильства, скоєні під час збройних конфліктів. Кримінальна відповідальність за воєнні злочини має надзвичайне значення для забезпечення справедливості та покарання винних. Оскільки ці злочини часто здійснюються під час конфліктів між державами або всередині них, їх розслідування та судове переслідування вимагають особливої уваги з боку як національних, так і міжнародних правових систем [1].

Після Другої світової війни світова спільнота заснувала низку міжнародних трибуналів для розслідування та покарання винних у воєнних злочинах, включаючи Міжнародний кримінальний суд (МКС). Україна також стикається з викликами, пов'язаними з військовою агресією та численними порушеннями міжнародного права на її території. Це ставить на перший план питання правової відповідальності, відшкодування шкоди постраждалим та попередження безкарності.

Воєнні злочини є однією з найбільш серйозних і жорстоких форм порушення міжнародного права, які несуть у собі велику небезпеку для миру, безпеки та людяності. З огляду на те, що воєнні злочини переважно здійснюються в умовах збройних конфліктів, їх правова оцінка вимагає не лише застосування національного законодавства, але й врахування норм міжнародного гуманітарного права. Кримінальна відповідальність за такі злочини має забезпечувати справедливе покарання для винних, захист прав жертв і відновлення справедливості, що є важливим елементом для збереження міжнародного миру та стабільності [2].

У міжнародному праві поняття воєнних злочинів охоплює значне коло протиправних дій, які грубо порушують правила ведення війни. Однією з ключових міжнародних правових засад у цій сфері є положення Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них. Вони встановлюють правила щодо захисту цивільного населення, поранених, військовополонених, а також обмеження методів і засобів ведення бойових дій. Згідно з цими документами, держави-учасники зобов'язані забезпечувати дотримання положень міжнародного гуманітарного права, а також здійснювати кримінальне переслідування осіб, які вчинили воєнні злочини.

Першою важливою особливістю кримінальної відповідальності за воєнні злочини є її подвійна природа — як національна, так і міжнародна. З одного боку, кожна держава зобов'язана переслідувати воєнних злочинців відповідно до свого внутрішнього законодавства. З іншого боку, у випадках, коли національні суди не можуть або не бажають здійснювати правосуддя, міжнародні механізми, такі як Міжнародний кримінальний суд (МКС), відіграють вирішальну роль [3, с. 270].

Складність збору доказів у контексті воєнних злочинів — також важлива складова. Злочини такого роду здебільшого здійснюються в умовах активних

бойових дій, що значно ускладнює доступ до свідків, документальних доказів та місць злочину. Свідки часто є жертвами насильства, які зазнали серйозної психологічної або фізичної травми, що може вплинути на їх здатність давати свідчення. Крім того, воєнні злочини часто відбуваються в умовах хаосу, коли докази можуть бути знищені або змінені.

Правосуддя у справах про воєнні злочини стикається з труднощами щодо юрисдикції. Загалом, кожна держава має право притягати до відповідальності за злочини, вчинені на її території або проти її громадян. Однак воєнні злочини часто здійснюються за межами національних кордонів, і питання притягнення винних до відповідальності може ускладнюватися політичними факторами, відсутністю екстрадиційних угод або небажанням інших держав видавати підозрюваних. У таких випадках міжнародні судові органи, такі як МКС або міжнародні трибунали, відіграють вирішальну роль у забезпеченні того, щоб жоден злочинець не уникнув покарання [4, с. 98].

Особливу увагу в питаннях кримінальної відповідальності за воєнні злочини слід приділити аспектам відповідальності командного складу. Військові командири та інші посадові особи можуть бути притягнуті до відповідальності не лише за безпосереднє вчинення злочинів, але й за неналежний контроль над підлеглими, якщо вони знали або повинні були знати про вчинення злочинів і не вжили заходів для їх запобігання або покарання винних.

Воєнні злочини, які здійснюються на території України внаслідок військової агресії Російської Федерації, є однією з найгостріших тем міжнародного гуманітарного права та кримінальної відповідальності. Від 2014 року, а особливо після повномасштабного вторгнення в 2022 році, Україна опинилася в центрі уваги світової спільноти через численні порушення норм міжнародного права, включаючи бомбардування цивільних об'єктів, депортацію населення, викрадення дітей та інші форми насильства над цивільним населенням.

Україна активно співпрацює з міжнародними організаціями та судами, зокрема з Міжнародним кримінальним судом, який розпочав розслідування злочинів, скоєних під час конфлікту. Крім того, українські правоохоронні органи, включаючи Офіс Генерального прокурора, здійснюють внутрішні розслідування з метою документування злочинів та передачі справ у національні або міжнародні суди [5, с. 1245].

Варто зазначити, що Україна робить кроки для реформування своєї системи правосуддя, щоб забезпечити належний процес розслідування та судового переслідування воєнних злочинців. Це включає як адаптацію національного законодавства до міжнародних стандартів, так і розвиток ефективної співпраці з іншими державами у сфері обміну інформацією та доказами. Однак проблеми, такі як доступ до окупованих територій, політичні обставини та складнощі збору доказів в умовах війни, роблять цей процес надзвичайно складним і тривалим.

Важливим є те, що притягнення до відповідальності не лише безпосередніх виконавців злочинів, але й вищого керівництва, яке видає злочинні накази або сприяє їх виконанню. У контексті конфлікту в Україні це стосується як командного складу збройних сил агресора, так і політичного керівництва, яке несе відповідальність за планування та реалізацію військових операцій, що суперечать нормам міжнародного гуманітарного права.

Відповідно до міжнародного права, жертви воєнних злочинів мають право на справедливе розслідування, компенсацію і відновлення своїх прав. У цьому контексті особливу роль відіграє система правосуддя в Україні, яка повинна не лише розслідувати злочини, але й забезпечити реабілітацію постраждалих. Важливим викликом для українського суспільства є забезпечення довгострокового механізму правової відповідальності, який дозволить жертвам війни отримати доступ до правосуддя та справедливе вирішення їхніх справ [6, с. 330].

Таким чином, особливості кримінальної відповідальності за воєнні злочини включають в себе низку важливих аспектів, які відрізняють цей вид правової відповідальності від інших категорій злочинів. Поєднання національних і міжнародних зусиль у переслідуванні воєнних злочинців є ключовим для забезпечення справедливості. Важливим залишається питання збору доказів, юрисдикції, відповідальності командного складу та дотримання стандартів справедливого судового процесу.

Список використаних джерел:

1. Генпрокурор: На даний момент маємо близько 37 тисяч зареєстрованих воєнних злочинів. Укрінформ. 05.10.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3586679-genprokurorna-danij-moment-maemo-blizko-37-tisac-zareestrovanih-voennih-zlociniv.html>

2. Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine. Advance Unedited Version. 18 October 2022. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-10/A-77-3737%20-ADVANCE-UNEDITED-VERSION.pdf>

3. Логвиненко Є.С. Відповідальність за воєнні злочини в міжнародному кримінальному праві. Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994-2019 рр.) : зб. тез доп. на міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 22 листопада 2019 р.). Харків : ХНУВС, 2019. С. 270-272.

4. Hathaway O.A., Strauch P.K., Walton B.A., Weinberg Z.A.Y. What is a War Crime? Yale Journal of International Law. 2019. Vol. 44, No. 1. P. 53-113. URL: <https://openyls.law.yale.edu/bitstream/handle/20.500.13051/6731/Hathaway.pdf>

5. Оробець К.М. Кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану: суспільна небезпечність та законодавче закріплення. The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : scientific monograph. Riga : Baltija Publishing, 2022. С. 1240-1246. DOI: 10.30525/978-9934-26-223-4-155. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/237/6374/13410-1>

6. Frulli M. Are Crimes against Humanity More Serious than War Crimes? European Journal of International Law. 2001. Vol. 12, No. 2. P. 329-350. DOI: 10.1093/ejil/12.2.329. URL: <http://www.ejil.org/pdfs/12/2/1520.pdf>